

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav české literatury a komparatistiky

Český jazyk a literatura

Bakalářská práce

Jan Horský

Sportovní motivy v povídkách Bohumila Hrabala

Sports motifs in Bohumil Hrabal's short stories

Praha 2022

Vedoucí práce: doc. Mgr. Michael Špirit, Ph.D.

Děkuji především doc. Mgr. Michaelu Špiritovi, Ph.D. za jeho cenné připomínky a pomoc při psaní bakalářské práce. Dále děkuji své rodině a blízkým za jejich podporu během celého mého studia.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného či stejného titulu.

V Jihlavě dne 10. 5. 2022

.....

Jan Horský

Abstrakt

Tato práce se zaměřuje na sportovní motivy v povídkových sbírkách Bohumila Hrabala. Jejím jádrem jsou Hrabalovy sbírky *Perlička na dně* a *Pábitelé*. Práce zkoumá pojetí sportu v literatuře, vývoj a zobrazování sportovních motivů v české literární tradici. Podrobněji se pak zabývá sportovními motivy v jednotlivých textech obou sbírek, poukazuje na odlišnosti zpracování sportu v Hrabalově díle a všímá si nejrůznějších kontextů a rolí, do kterých sport v Hrabalových povídkách vstupuje.

Klíčová slova: sport, sportovní motiv, Hrabal, *Perlička na dně*, *Pábitelé*

Abstract

This thesis focuses on sports motifs in Bohumil Hrabal's short story collections. Its core is Hrabal's collections *Perlička na dně* and *Pábitelé*. The thesis examines the concept of sport in literature, the development and depiction of sport motifs in the Czech literary tradition. It then examines in more detail the sports motifs in the individual texts of both collections, points out the differences in the treatment of sport in Hrabal's work and notes the various contexts and roles that sport plays in Hrabal's stories.

Key words: sport, sports motif, Hrabal, *Perlička na dně*, *Pábitelé*

Obsah

1. Úvod.....	6
2. Sport.....	7
2.1. Sport v české literatuře	8
3. Perlička na dně.....	11
3.1. Fádni odpoledne	13
3.2. Miláček.....	18
3.3. Smrt pana Baltisbergra	20
3.4. Baron Prášil	22
3.5. Další povídky se sportovními motivy	27
4. Pábitelé.....	30
4.1. Jarmilka	31
4.2. Pohřeb.....	32
4.3. Další povídky se sportovními motivy	33
5. Závěr	35
6. Seznam literatury	37

1. Úvod

Povídkový svět Bohumila Hrabala, stejně jako svět veškeré jeho prózy se skládá ze střípků různých tematických a motivických okruhů, které dohromady vytvářejí osobitý celek jeho poetiky. Jednou z takových opakujících se oblastí je oblast sportu, která v rámci Hrabalových textů často nabývá specifických významů. Tato práce si klade za cíl analyzovat sportovní motivy Hrabalových povídkových próz. Základními prameny jsou mi zde první dvě Hrabalovy vydané sbírky, *Perlička na dně* a *Pábitelé*. Právě v těchto raných Hrabalových textech, především pak v *Perličce* se sport stává důležitým článkem světa v povídkách konstruovaného.

V práci vycházím ze znění povídek ze *Spisů Bohumila Hrabala* vydaných nakladatelstvím Mladá fronta v roce 2014.¹ V této práci ponechávám stranou otázku různých znění a variant Hrabalových povídek, jak je sám autor v průběhu života přepracovával, významu této otázky se věnovalo mnoho autorů, např. Jan Lopatka ve studii *Nebývalé problémy textologické*.² Pro moji práci se však přidržuji zmíněného znění Hrabalových *Spisů*.

Teoretickým východiskem jsou mi jednak práce zabývající se obecně sportovními tématy a povahou sportu jako takového, jednak práce zabývající se konkrétně dílem Bohumila Hrabala. Z hlediska mého tématu je výchozím zdrojem práce Michala Trunečky, *...pro prózu je nejpodstatnější hra fotbal... K sportovním motivům v textech Bohumila Hrabala*, která se zabývá sportovními motivy v celém Hrabalově díle, nejenom v raných povídkových sbírkách.³ Trunečkovi teze se snažím podrobněji rozvíjet a doplnit ve vztahu k jednotlivým užitím sportovních motivů v konkrétních povídkách obou sbírek.

Sportovní motivy v Hrabalových textech jsou do textu zapojeny různými způsoby a plní různorodé úlohy. V práci se snažím tyto rozdílné aspekty ztvárnění sportu postihnout a analyzovat v rámci výkladu jednotlivých povídek i v obecnějších souvislostech.

¹ Hrabal B.: *Spisy II. Povídky*, Praha, Mladá fronta 2014. Dále uvádím v textu jen odkaz na stránku tohoto vydání.

² Lopatka, J.: *Nebývalé problémy textologické*, in J. Lopatka: *Předpoklady tvorby*, Praha, Československý spisovatel 1991, s. 37–46.

³ Trunečka, M.: *...pro prózu je nejpodstatnější hra fotbal... K sportovním motivům v textech Bohumila Hrabala*, in *Slovo a smysl* 3, 2006, č. 6.

2. Sport

Pro potřeby práce je třeba, dříve než se dostanu k samotné analýze sportovních motivů v Hrabalových povídkách, vymezit pojem sport, aby bylo možné určit, čeho si následně budu v textech všimnout, a co naopak opominu.

Chápání pojmu sport se v průběhu dějin vyvíjelo, jiné porozumění sportu měli antičtí zakladatelé olympijských her, jiné měli lidé ve středověku a jiné je dnes. Pojem sport jako takový je poměrně mladý, což však neznamená, že by před jeho vznikem neexistovaly činnosti, které bychom dnes za sport mohli jednoznačně považovat. Podle Jána Grexy a Mileny Strachové je možné nalézt počátky sportovních činností již v pravěku, v podobě různých tělesných cvičení, her či „herních rituálů“.⁴ Lexikální původ pojmu sport se nachází v latinském slově *disportare*, které znamená zábavu nebo rozptýlení.⁵

Slovník spisovné češtiny definuje sport jednak jako zájmovou činnost konanou k posílení (tělesné kondice), zvl. v organizované formě, založenou na soutěžení a snaze po nejlepším výkonu, jednak také jako jinou činnost provozovanou ze záliby, pro zábavu.⁶ Jiné slovníky, např. Cambridgeský slovník, také poukazují především na fyzickou povahu této činnosti, navíc se zde objevuje prvek určených pravidel, podle kterých je sportovní činnost vykonávána.⁷

Povahou sportu jakožto společenského fenoménu se ve svých pracích zabývá Aleš Sekot. Podle něj se v definici sportu v rámci společenských věd střetávají dvě tendence, první z nich preferuje při definici sportu jeho stránky související s hrou, soutěživostí a výkonem, druhá pak chápe sport širším pohledem také jako formu rekreace a kondiční pohybovou aktivitu.⁸

Je zřejmé, že sport je komplexním fenoménem, který není možné zcela jednoznačně definovat, a záleží spíše na tom, které jeho stránky se rozhodneme preferovat a budeme je považovat za nejpodstatnější. Z výše uvedených definic je zřejmé, že sport vyžaduje jistou fyzickou aktivitu, obsahuje aspekt soutěže či touhy po co nejlepším výkonu, obvykle je rámcově regulován pomocí určených pravidel. Tyto prvky mohou být v činnosti, kterou lze nazvat sportovní, přítomny ve větší či menší míře, v některém případě zcela dominuje aspekt soutěžení na úkor tělesně pohybové složky sportu, jindy naopak může být sportem činnost pohybová, ve které však soutěžení prvek prakticky chybí. Právě na této škále se budu v rámci této práce při určování sportovních motivů v jednotlivých povídkách pohybovat.

⁴ Grexa, J. a Strachová, M.: *Dějiny sportu: přehled světových a českých dějin tělesné výchovy a sportu*, Brno, Masarykova univerzita 2011, s. 21.

⁵ Hohler, V. a Kössl, J.: *Sport v umění*, Praha, Olympia 1989, s. 27.

⁶ *Internetová jazyková příručka* [online] (2008–2021), Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR.

⁷ *Cambridge dictionary* [online] (1999–2022), Cambridge Dictionaries Online.

⁸ Sekot, A.: *Sociologie sportu*, Brno, Masarykova univerzita 2006, s. 23.

Ani v Hrabalových textech není leckdy jednoduché určit, co lze považovat za motiv sportovního charakteru, a co již do této kategorie nenáleží. Situace je dále „ztižena“ tím, že sport se v povídkách objevuje obvykle jako předmět hovoru, tedy není přímo součástí syžetu jakožto prvek dějový, přesto právě tyto hovory o sportu budou ponejvíce v centru mého zájmu.

2.1. Sport v české literatuře

Spojení sportu a umění či konkrétně literatury není příliš rozšířené. Poukazují na to i Hohler a Kössl ve své knize *Sport v umění*, kde tvrdí, že sport v umění se obecně moc často nevyskytuje, výjimku z hlediska historie tvoří období antiky a doba přibližně posledního století, ale pokud bychom sport pojímali v jeho širokém pojetí jako téměř jakoukoliv pohybovou aktivitu, pak tato složka, tedy složka tělesná a pohybová, byla v umění obsažena vždy.⁹

Tradice sportu v české literatuře odpovídá předchozímu tvrzení, že sport do umění proniká až v době přibližně posledního více než století. Jeho výskyt ovšem není tak častý, jak bychom mohli očekávat vzhledem k tomu, jak významnou roli sport ve společnosti ve dvacátém i jednadvacátém století hraje. Narůst sportovní tematiky v české literatuře s touto vývojovou křivkou příliš nekoresponduje. Také Trunečka na tento problém poukazuje, když říká: „S jistým zjednodušením lze říci, že v tradici české novodobé literatury, která Hrabalovi předcházela, představuje sport téma neliterární. Sportovní motivy se v literatuře, alespoň v literatuře vysoké, objevují výjimečně, sport se jeví jako literárně ‚nevhodný‘.“¹⁰

Přestože sport není příliš častým literárním tématem, je možné v rámci české literatury, především ve 20. století, nalézt jistou linii „sportovní literatury“. Nejznámější díla spadající do této kategorie jsou humoristické prózy období první republiky. První ozvěny sportu v literatuře se ovšem objevují už v 19. století se vznikem Sokola a s uměleckou reflexí tohoto hnutí.

V době první republiky se v próze začínají využívat publicistické postupy. Literární díla se svým vyprávěcím stylem přibližují reportáži, hrdinou nebývá určitý jednotlivec, ale skupina lidí.¹¹ Právě tento vývoj koresponduje i se vznikem děl se sportovní tematikou, kde autoři tyto prvky využili, většina z nich se na poli publicistiky pohybovala, a tak jim reportážní styl byl blízký.

⁹ Hohler, V. a Kössl, J.: *Sport v umění*, (viz pozn. 7), s. 24–27.

¹⁰ Trunečka, M.: ...pro prózu je nejpodstatnější hra fotbal... (viz pozn. 3), s. 76.

¹¹ Lehár, J., Stích, A., Janáčková, J. a Holý, J.: *Česká literatura od počátků k dnešku*, 3. vydání, Praha, NLN 2020, s. 590–591.

Karel Poláček často ve svých prózách zobrazoval detailně život určitých profesních nebo zájmových skupin a ukazoval jejich typické zvyky, chování nebo řeč. Do tohoto směru jeho tvorby náleží i *Muži v offsidu*, kde se objektem Poláčkova zájmu stali fanoušci pražské Viktorie Žižkov. Základním prvkem této humoristické prózy je jazyková komika.¹² Dalším autorem vycházejícím z prostředí publicistiky a zpracovávajícím sportovní téma byl Eduard Bass. Jeho *Klapzubova jedenáctka* je ovšem spíše sportovní pohádkou než románem. Objevují se zde pohádkové motivy, ale i reálie skutečného světa.¹³ Také v díle Vladislava Vančury se alespoň epizodicky objevil sport, a to v povídce *F. C. Ball*, líčící proměnu skupiny přátel v hospodě U Dvou litrů v nejlepší světovou fotbalovou jedenáctku. Do sportovní literární tradice první republiky přispěl i slavný herec Vlasta Burian svým humoristickým románem ze sportovního prostředí – *Klub fotbalových panen*.

Sportovní motivy se objevovaly také v poezii, příkladem toho mohou být Neumannovy *Sokolské sonety*. V básnických textech se ovšem sport nadále objevoval spíše příležitostně. Sport v poezii básníci zobrazovali například ve formě vzpomínky na sportovní událost, využívali jej jako alegorii nebo se jim stal prostředkem pro vyjádření obecnějších životních principů. Tímto i jiným způsobem je sport zpracován také v díle Viktora Dyka nebo Jana Hanče.¹⁴

Příkladem pozdějšího ztvárnění sportovní tematiky v literatuře je tvorba Oty Pavla z období šedesátých a sedmdesátých let minulého století. Jeho sportovně zaměřené prózy jako například *Dukla mezi mrakodrapy* zaznamenaly značný čtenářský ohlas. Ota Pavel v těchto prózách rozvinul sportovní téma v jeho mnohoznačnosti, ukázal vítězství i porážky slavných sportovců, jejich vrchol i úpadek, osobní život a mentalitu.¹⁵ V tomto zpracování sportu je již možné vidět ústup od humoristického žánru, který převažoval při literárním ztvárnění sportu v meziválečném období.

Trunečka poukazuje na to, že vliv tradice spojení sportu s humoristickou literaturou vždy znamená odkaz ke komickému, směšnému, nevýznamnému a nízkému. Tvrdí však, že důležité je, jakým způsobem dochází v Hrabalových textech k jejich aktualizaci a působení na celkový smysl díla.¹⁶

¹² Tamtéž, s. 594–595.

¹³ Tamtéž, s. 593.

¹⁴ Trnková, V.: *Sport v české literatuře*, Praha, UK 2009, s. 81.

¹⁵ Svozil, B.: Ota Pavel, in *Slovník české literatury po roce 1945 online*, ed. M. Příbáň, Praha, Ústav pro českou literaturu 2019.

¹⁶ Trunečka, M.: ...pro prózu je nejpodstatnější hra fotbal... (viz pozn. 3), s. 77–78.

Hrabalovo ztvárnění sportovních motivů, způsob jejich začlenění do textu a jejich význam v rámci kontextu povídky a případně celé Hrabalovy tvorby rozeberu podrobněji v další části práce, na příkladech povídek z *Perličky na dně* a *Pábitelů*.

3. Perlička na dně

Sbírka povídek *Perlička na dně* je první vydanou knihou Bohumila Hrabala, ještě před ní mu však vyšlo pět prozaických textů v almanachu *Život je všude* v roce 1956 a roku 1959 měla Hrabalovi vyjít povídková sbírka *Skřivánek na niti*, jejíž již vytištěný náklad byl nakonec z politických důvodů zlikvidován.¹⁷ *Perlička na dně* vyšla poprvé v roce 1963 v nakladatelství Československý spisovatel v nákladu 10 000 výtisků.¹⁸ Sbírka nese podtitul *Hovory*, jak samotný název, tak i tento podnázev jsou významnými vodítky k výkladu povídek ve sbírce obsažených. Některé z povídek *Perličky* byly zařazeny už do *Skřivánka na niti*, jsou to například *Staré zlaté časy*, *Smrt pana Baltisbergra* nebo *Baron Prášil*. Jiné povídky jsou zase přepracovanými verzemi povídek, které se objevily už ve sborníku *Život je všude*, jedná se například o *Večerní kurs*, *Emánka* či *Podvodníky*. Vydání *Perličky* z roku 1963 obsahovalo celkem jedenáct povídek, ve druhém vydání z roku 1964 byla sbírka rozšířena o dvanáctou povídku, *U Zeleného stromu*.¹⁹

Jak je zřejmé již z podtitulu celé sbírky, základ povídek tvoří hovor. Postavy rozmlouvají, vyprávějí, aniž by jim do toho nějak výrazně zasahoval svým hlasem vypravěč, Susanna Roth popisuje tento aspekt Hrabalových povídek následovně: „Především v prvních dvou dílech, *Perlička na dně* a *Pábitelé*, je nápadná převaha dialogů (což se shoduje s podtituly hovory pro *Perličku* a dialogy pro *Pábitele*). Pro tento typ povídek je charakteristické, že se autor téměř vůbec neobjevuje a čtenáře nikdy přímo neoslovuje, vypravěč většinou mluví méně a jeho funkce se omezuje na nevlastní jednání: na doprovod bavících se postav. Ty si vzájemně líčí groteskní situace a vypravují si metaforicky a hyperbolicky vykreslené anekdoty.“²⁰

Podle Susanny Roth je také důležitým a všudypřítomným prvkem Hrabalových próz, nejen obou prvních sbírek povídek, poetika konfrontace. Na tento aspekt kromě Roth odkazovali i další autoři, Brabec, Vohryzek, Kožmín nebo Blažíček.²¹ Tyto konfrontace byly ponejvíce vyzdvihovány v rovině jazyka a stylu, objevují se však na různých úrovních.²² V rovině jazykové „Hrabal užívá spisovnou češtinu, její mluvenou variantu hovorovou češtinu, obecnou češtinu (nespisovnou běžnou formu každodenní komunikace), různé odborné jazyky a formy slangu, argotu a žargonu všelijakých povolání a zájmů. Jeho jazyk je prostoupen eroticko-obscénními a skatologickými vulgarismy, neologismy a (většinou moravskými)

¹⁷ Lehár, J., Stich, A., Janáčková, J. a Holý, J.: *Česká literatura od počátků k dnešku*, (viz pozn. 11), s. 718.

¹⁸ Kadlec, V.: *Perlička na dně*, in B. Hrabal: *Spisy II. Povídky*, Praha, Mladá fronta 2014, s. 397.

¹⁹ Pelán, J.: *Poznámky*, in B. Hrabal: *Spisy II. Povídky*, Praha, Mladá fronta 2014, s. 398–408.

²⁰ Roth, S.: *Hlučná samota a hořké štěstí Bohumila Hrabala: [k poetickému světu autorových próz]*, přel. M. Špirit, Praha, Pražská imaginace 1993, 72–73.

²¹ Tamtéž, s. 70.

²² Tamtéž, s. 70–71.

formami dialektu, jakož i knižními a archaizujícími elementy.²³ Roth však zdůrazňuje, že výraznou roli hrají u Hrabala také konfrontace sémantické.²⁴

Poetiku prvních Hrabalových sbírek lze do značné míry vykládat pomocí pojmu hospodské historky, se kterým přišel Emanuel Frynta ve své stati *Náčrt základů Hrabalovy prózy*, která vyšla jako doslov Hrabalovy knihy *Automat svět* v roce 1966. Teze hospodské historky ve vztahu k Hrabalovi a jeho předchůdcům rozpracovali dále také Václav Černý, Jiří Holý nebo Přemysl Špidla.

Podle Frynty vychází tento žánr hospodské historky z městského folklóru. Vypravěč historky ji předkládá jako pravdivou, přesto je samým jejím základem značná, téměř absurdní hyperboličnost. Dalším významným aspektem hospodské historky je její jazyk,²⁵ mluvčí historky využívá hovorové řeči, slangu, argotu, pomocí nevázaného jazyka si „pohrává“ se skutečností. Podle Černého je řeč i samotná historka plná obšírnosti, rozvláčnosti a opakování. Jako další složku hospodského „kecu“ označuje Černý sexuální oplzlost. Ve vypravěčově nezastavitelném automatickém chrlení slov pak Černý nachází blízkost surrealismu, připomíná však také, že prvopočátek tohoto žánru je třeba hledat v dávné tradici lidové orální slovesnosti a následně též v barokní literatuře, jejíž inspiraci Hrabal otevřeně přiznává.²⁶

Lze si poměrně jednoduše představit, že do poetiky hospodské historky mohou být včleněny také sportovní motivy, pro něž je „hospodské tlachání“ téměř ideální živnou půdou. I proto se sportovní motivy ve větší či menší míře vynořují napříč celým dílem Bohumila Hrabala, a v povídkách *Perličky na dně* se objevují ve výrazném množství. Sport se často stává předmětem pábivého hospodského hovoru, je krajně hyperbolizován a postihován různorodostí Hrabalova jazyka.

Intenzity užití sportovních motivů v *Perličky na dně* si všiml Michal Trunečka v již zmiňované práci, která se sportovním motivům u Hrabal věnuje: „povídkový soubor *Perlička na dně* – lze charakterizovat i velmi intenzivním využitím sportovních motivů... Nejde však jen o jejich frekvenci, ale především o mnohostranný způsob jejich využití při významové výstavbě těchto textů.“²⁷

Sport se v textu povídek uplatňuje různými způsoby. Snad v žádné z povídek není sport v rámci syžetu provozován aktivně některým z hlavních protagonistů. Akt sportovního výkonu

²³ Tamtéž, s. 71.

²⁴ Tamtéž, s. 72.

²⁵ Frynta, E.: *Náčrt základů Hrabalovy prózy*, in B. Hrabal: *Spisy II. Povídky*, Praha, Mladá fronta 2014, s. 9–10.

²⁶ Černý, V.: *Za hádankami Bohumila Hrabala, pokus interpretační*, in Černý, V.: *Eseje o české a slovenské próze*, eds. Červinková, E. a Šulc, J., Praha, Torst 1994, s. 105–115.

²⁷ Trunečka, M.: ...pro prózu je nejpodstatnější hra fotbal... (viz pozn. 3), s. 80.

se často odehrává pouze někde v pozadí, jen jako doplněk k hovorům, které spolu postavy vedou. Tak je tomu v povídkách *Fádní odpoledne* či *Smrt pana Baltisbergra*, kde sportovní dění aktuálně probíhá. Ve většině povídek se však sport projevuje jako předmět hovoru. Sport ovšem nachází své místo i v okrajovějších rolích, jak píše Trunečka: „Bohumil Hrabal, respektive jeho mluvčí, však často uplatňuje sportovní motivy jako mimochodem, jakoby pouze na okraji, sport je věcně spojen s vlastním předmětem promluvy a do promluvy se tak dostává ‚jen‘ jako součást charakteristiky postavy, předmětu nebo časoprostoru.“²⁸

V této roli se sport nepřestává vracet napříč celým Hrabalovým dílem, sport se tak stává určitým hlediskem, nebo spíše jedním z hledisek, kterým Hrabal nahlíží na realitu, na svět, a za pomoci kterého tento svůj svět také zprostředkovává svým čtenářům.

Stejně jako Susanna Roth, také Michal Trunečka se pozastavuje nad významovými konfrontacemi, které Hrabal ve svých prózách vytváří. Nedílnou součástí takových konfrontací se v *Perličce na dně* i *Pábitelích* stává i sport. Trunečka hovoří především o „podivuhodných setkáních nízkého a vysokého“, kde roli oné nízké složky v konfrontaci zastává sport, v roli kontrastního sémanticky vysokého se velmi často objevuje náboženství.²⁹

V následujících podkapitolách se již budu věnovat konkrétnímu užití sportovních motivů v povídkách *Perličky na dně* a pokusím se ukázat, jaký význam hraje sport ve vztahu k jejich celkové interpretaci, ale i jaké mohou být vlastní dílčí významy, které sport nese napříč jednotlivými povídkami sbírky.

3.1. Fádní odpoledne

Povídka *Fádní odpoledne* je jednou z mála povídek *Perličky* či *Pábitelů*, kde se sport ocitá v ústředním postavení. Docela obyčejné víkendové odpoledne v hospůdce na periferii je podřízeno sváteční události, fotbalovému utkání. Na něj vyráží s vidinou vítězství bojovně naladěná skupina fanoušků ve svátečních šatech, a jen hospodský a starý Jupa, první z důvodů profesních, druhý z důvodů zdravotních, jsou nuceni zůstat v „záloze“, v hospodě, je však jisté, že pokud by jim to okolnosti umožňovaly, ani oni by na „fotbále“ nechyběli.

Vlastní dějiště sportovního klání čtenáři zůstává skryto, zápas se odehrává kdesi v pozadí, sport není provozován přímo některou z postav, ani nám není nabídnut pohled na něj, což je pro Hrabalovo ztvárnění sportu typické, s jedinou výjimkou *Smrti pana Baltisbergra*, kde vypravěč pohled na motocyklový závod nabízí. Fotbalový zápas a jeho atmosféra se však i přes jeho faktickou nepřítomnost do hospody přenáší. I tam – stejně jako na hřišti – se domácí

²⁸ Tamtéž, s. 101.

²⁹ Tamtéž, s. 83.

střetávají s hosty. Právě zápasy hospodské, o nic méně důležité než ten na nedalekém trávníku stadionu, si Hrabal vybírá, právě prostřednictvím nich dává nahlédnout do světa protagonistů a do role, jakou fotbal v jejich životech hraje. Tímto způsobem se význam sportu v životech obyčejných lidí ukazuje v jiném světle, než kdybychom byli svědky samotného fotbalového utkání a fanouškovské podpory místních, kde je nadšení i ve vztahu k davovému efektu pochopitelné a srozumitelné docela přímočarým způsobem. Tyto zápasy hospodské se projevují v samé materii tvořící Hrabalovy povídky, tedy v hovorech.

Během *Fádniho odpoledne* dochází v hospodě ke dvěma střetům. Ospalý status quo nejprve narušuje mladík zcela pohroužený do četby, jehož přítomnost a chování dráždí nervy obou starších pánů, vyvstává zde tak odvěký souboj starého s mladým, novým. Mladík očividně nectí hodnoty sdílené v hospodském kolektivu, kdyby byl „co k čemu“, byl by samozřejmě se všemi ostatními na zápase, alespoň jako divák, když už ve svém mládí sport sám neprovozuje, dokud mu to jeho tělo dovoluje. I tento aspekt, tedy možná bývalá sportovní minulost obou pánů může hrát v nevráživosti k mladíkovi svoji roli. Ačkoliv není zcela jisté, zda hostinský a Jupa fotbal sami dříve provozovali, na zašlou slávu a sportovní kariéry osazenstva hospody odkazuje bývalá klubovna s relikviemi z doby, „kdy se ještě na periferii hrál dobřej fotbál“ (s. 36), nyní je to místo, kde hostinský skladuje basy sodovek a piv. Touto místností mladík prochází cestou na toaletu, aniž by projevil o „svaté místo“ jakýkoliv zájem. Konfrontace mladíka s hospodským končí snad alespoň remízou, když hostinský mladíka po odchodu z hospody vyprovodí křikem: „Ty skotáku jedna!“ (s. 39), čímž na poslední chvíli skóre tohoto „zápasu“ vyrovnává.

Druhá konfrontace, kterou Hrabal prostírá na ploše povídky je z hlediska role sportu výraznější. Prapor domácích zde obrazně řečeno od počátku hrdě drží starý Jupa, „kterej v hospůdce platil za experta na fotbál“ (s. 36). Jeho „protivníkem“ se stává starý host, přicházející do hospody zřejmě náhodou, na jedno pivo, zatímco si odkudsi kamsi nese hrnec kyselého zelí.

Tento „zápas“ je veden už jako přímý dialog. Dialogické zápolení³⁰ obou mužů jako by souběžně zrcadlilo to, co se pravděpodobně odehrávalo na skutečném fotbalovém hřišti, kde fandili místní fanoušci. Host se od první zmínky o fotbale, kterou rozehrál Jupa, vrhá po hlavě do útoku. Na každou Jupovu snahu o prokázání fotbalových znalostí host ihned odpovídá přehršlí konkrétních, pravděpodobně hyperbolizovaných zážitků z jeho vlastní bohaté

³⁰ V dalším popisu Jupovy konfrontace s hostem záměrně užívám metafory sportovního názvosloví.

fotbalové kariéry v „Déefcé“. Host si s Jupou od počátku pohrává a ani trochu neuznává jeho status místního fotbalového znalce:

„Jimmy ale nebylo jeho křestní jméno. Jak se ale jmenoval dál?“

A bylo velký ticho a starej Jupa tuhnul. Host se ušklíbl a povídá: „Jak byste to taky mohl vědět, že? Jmenoval se Jimmy Ottaway, Angličan, ohromný plejer.“ Starej Jupa se rozklepal: „A co Kannhauser?“ Ale host mávl rukou s ohromným despektem. „Co do toho pletete Kannhausera? Ten přišel do déefcé až v roce dvacet čtyři“ (s. 36).

Jupa si záhy uvědomuje, o jaký zápas se zde jedná a o co se v něm hraje. Je to samotná identita starého muže, jeho titul „experta na fotbal“, jeho postavení mezi chlapy v hospodě. Z Jupova pohledu se tak hovor překlání v boj existenciální povahy. Od samého počátku však Jupa tahá za kratší konec a i přes veškeré jeho zoufalé snahy se výsledek změnit nedaří. Host se k Jupovým znalostem vyjadřuje s ubíjející blahosklonností: „Jak byste to taky mohl vědět?“ (s. 36), nebo „kdybyste chodil na fotbal“ (s. 38). Každá taková rána Jupou sráží stále níž, rozklad jeho cti založené na fotbalových znalostech se promítá i do jeho fyzického vzeřízení:

Jupa vypadal za stolem maličký, takový uzlíček, armička. (s.36)

Starej Jupa, kterej byl považovanej v naší hospůdce za experta na fotbal, seděl zaraženej, hladil si tu svou holou lebku, jako by sám sebe litoval a říkal si – malej, malej. A vopravdu, byl čím dál menší vod tý doby co přišel ten host, už ani krk neměl, jen tu škécu posazenou mezi ramenama. (s. 37)

„A proč? Protože já jsem s ním hrál na křídle... chápete?“ optal se ten dědek, kterej nebyl vo moc starší než Jupa, Jupa, kterej už byl ted'ka z těch řečí tak mrňavej, že hlavu měl hned vedle püllitru; jen tu sklenici nahnul a pil. (s. 38)

Domácí Jupa tedy v tomto zápase šanci nemá, zatímco hostující soupeř je naprosto nemilosrdný. Hostinský si všímá, co se děje, a několikrát se pokouší odvést hovor jinam:

Hostinskej to zachraňoval. Zmáčkl knoflík na rozvodový desce a rozsvítila se zase červená žárovka a pobroukával si motorek na stlačené vzduch. Hostinskej povídá: „Moc rád bych věděl, kde tihle skotáci berou prachy? Pro mě bejvala pětka učiněný jmění!“ A starej Jupa se chytil: „Ten skončí stejně v polepšovně.“ (s. 37)

Starý Jupa sice této šance využívá, ale záhy znovu naivně nahrává hostovi na smeč další otázkou o fotbale.

Souboj vrcholí v posledním Jupově vzepětí, kdy se s hostem přetahuje o kastrol se zelím a ptá se: „Tak vy chcete nám tady říct, že teďka hrajeme špatnej fotbal?“ (s. 38) V této otázce se již značí veškeré Jupovo zoufalství, i poslední zbývající hodnota je hostem podkopána. Po odchodu hosta i mladíka Jupa s hostinským už jenom napjatě čekají na návrat fanoušků ze zápasu. Nápis V NEDĚLI SE POHŘBÍVÁ, který vidí z okna, je pro Jupu špatným znamením, sám o tom mluví a předtucha se stává pravdou, pohřben byl totiž jak vytoužený výsledek domácího manšaftu, tak Jupova hrdost fotbalového experta. Zjištění výsledku zápasu tak už je jen poslední kapkou katastrofy Jupova odpoledne. Ve filmové verzi povídky režiséra Ivana Passera z roku 1964, která věrně zachycuje atmosféru líného odpoledne i konfrontace jednotlivých postav, je Jupova prohra dovedena do konečného důsledku, když Jupa po zjištění, že zápas dopadl nezdarem, umírá. Hrabalova povídka nekončí smrtí, ale slzami na tváři starého Jupy. Výsledek je ale koneckonců podobný, prohra na obou frontách, kterou Jupa zažil, od faktické smrti nakonec nemá daleko.

Příbuzný vztah Jupova zápasu v hospodě a zápasu na hřišti je možné spatřit v tom, s jakou se vracejí fanoušci ze zápasu. Už z dálky je vidět, že jsou po zápase zřízeni podobným způsobem jako Jupa po své konfrontaci s hostem. I oni byli „ňáký mrňavý, pomuchlaný, hrbatý a zvadlý“ (s. 39).

V této povídce Hrabal zřetelně ukazuje, jak velký význam v životech lidí může hrát sport. Fotbal je neotřesitelnou součástí životů hospodských štamgastů. Sport se zde projevuje především prismatem sportovního fandovství. Tento aspekt se neobjevuje v Hrabalově tvorbě ojedinele, Trunečka upozorňuje na to, že v rámci celé sbírky se jedná o specifickou hodnotu.³¹

Problémem sportovního fandovství se zabývá Sekot, který upozorňuje na souvztažnost sportu, sportovní události se světem každodennosti sportovního fanouška. Právě konzumování sportovní podívané, sportovních informací se stává neoddelitelnou součástí hodnotového světa

³¹ Trunečka, M.: ...pro prózu je nejpodstatnější hra fotbal... (viz pozn. 3), s. 81.

každodennosti takového fanouška.³² „Oddaní fanoušci tak sdílejí dlouhodobé nadšení pro ‚svůj‘ sport, který hraje v jejich běžném a hodnotovém životě poměrně důležitou roli.“³³

Sport se tak velice těsně pojí s životy lidí a jejich každodenním konáním. V tomto ohledu je sport jenom jedním z mnoha aspektů každodennosti či všednosti, které Hrabal ve svých příbězích splétá. Přesto je velice specifický, jedná se o prvek všední, snad až banální, ale sport může zároveň být velice nosným základem pro naprostý opak, tedy zážitek zcela nevšední a hodnoty zcela zásadní. Právě v tomto ohledu se projevuje značná ambivalence sportu ve vztahu ke každodennosti a všednosti. Ernest Cashmore, vědec zabývající se psychologií sportu, tuto druhou stránku sportu vztahuje k životu, výrazným rysem sportu je podle něj jeho iracionálnost a nepředvídatelnost, nevědomost toho, co se stane, je tím, co dělá sport atraktivním. Zároveň je právě tento faktor významným nástrojem při boji s ubíjející každodenností všedního života.³⁴

Tuto dvojí povahu sportu lze sledovat i ve *Fádním odpoledni*. Fotbal je zcela samozřejmou součástí životů postav povídky, hodnoty z něho abstrahované se stávají hodnotami životními, přenášejí se do situací zcela všedních. Tak i mladík narušující zavedený pořádek v hospodě, je kritizován kromě jiného ve vztahu k fotbalu: „To je ale syčák! Pak máme mít fotbalisty! Kluk jak bejk a brečí jak holka! Tfu!“ (s. 35) Fotbal se tak stává rámcem hodnotícím součástí běžného života. Pro Jupy je pak fotbal dominantním rysem, který určuje jeho společenské postavení a vytváří jeho osobnost.

Odpolední zápas však vystupuje z všednosti, není v očích fandů ničím jiným než svátkem, událostí veskrze výjimečnou, fanoušci se oblékají ve sváteční oděv, nedočkavě vyhlížejí utkání a výsledek, ať už bude jakýkoliv, bude definovat jejich rozpoložení minimálně po zbytek odpoledne. Právě ona nepředvídatelnost výsledku i průběhu sportovní akce, a vzrušení z toho plynoucí narušuje fádnost víkendového odpoledne. Návštěva fotbalového zápasu domácího týmu se tak stává událostí takřka rituální, přičemž v ní nelze nespátřit jistou podobnost s nedělní návštěvou kostela. Náboženská povaha sportovního fandovství se zde projevuje poměrně zřetelně. Fanouškovství a znalosti fotbalové tradice jsou pro postavy povídky něčím obdobně niterným, nerozlučitelně spjatým s jejich charakterem, jako je vztah k Bohu a víra pro věřícího. Právě proto je starý Jupa tolik zasažen, když je jeho víra, důvěra ve vlastní znalosti a vlastní tým podrývána. Ztráta víry v tyto zcela fundamentální hodnoty,

³² Sekot, A.: *Sociologie sportu*, (viz pozn. 8), s. 245.

³³ Tamtéž, s. 248.

³⁴ Cashmore, E.: *Making sense of sports*, 2. vydání, Londýn, Routledge 1996, 1–11.

tak těsně spjaté s životem, tak Jupu přibližuje snad až na dosah smrti, jak je tomu ve filmové verzi povídky.

Tomuto vztahu a podobnosti sportu a náboženství, se kterým Hrabal vědomě operuje, se blíže věnuji v kapitole zabývající se povídkou *Baron Prášil*.

Úzké spojení sportu s životem vystupuje v povídce jako vcelku průhledné, Trunečka dodává: „Energická, vášnivá promluva o sportu je tedy jedním z projevů životního elánu, životní síly a jako taková je hodná ne-li obdivu, pak jistě úžasu, údivu.“³⁵ Stejně tak zde vidíme i další vztah sportu, který Hrabal ve svých povídkách často rozehrává. Je to vztah sportu a smrti, který je zde ovšem přítomen spíše v náznacích. Přítomnost smrti je v rámci povídky ukryta v nápisu na budově kina, měním se z V NEDĚLI SE NEPOHŘBÍVÁ na V NEDĚLI SE POHŘBÍVÁ podle toho, zda se člověk na něj dívá zevnitř hospody nebo z ulice. Fyzická smrt se nakonec v povídce neprojevuje, ovšem Jupův neúspěch v konfrontaci s hostem, rozpad jeho jistot a hodnot se v konečném důsledku od smrti příliš neliší, a z jeho pohledu, pohledu z hospody se tak v neděli téměř jistě pohřbívá.

3.2. Miláček

V povídce *Miláček* není jistě možné označit sport za hlavní téma. Jendův popis fotbalového utkání je jenom jednou z několika oblastí, kterým se při bavení kolegů věnuje. Sport zde proniká do dalšího prostředí typického pro Bohumila Hrabala, tedy do prostředí kladenských hutí, prostředí pracovního, kde opět hovor sehrává významnou roli, jakožto jeden z nástrojů, kterým si lidé mohou při těžké práci krátit čas a bavit se. Režisérem situace se v povídce stává pan Šimůnek, za zády přezdívaný Kudla, který pro své pobavení využívá především mladšího Jendu, z něhož si přátelsky utahuje a provádí mu všemožné naschvály. Závěr povídky však ukazuje, že tyto malé žerty jsou jeho osobitou cestou projevu přátelství. Spolu s předákem Jendovi nadhazují témata hovoru, a Jenda po nich s radostí skáče a pouští se do svého zasněného vyprávění, které prokládají pracovní úkony a další historky, které k dobru přidává Kudla. Předmětem Jendova hovoru se tak stává návštěva kadeřnictví, ženy, tanec a nakonec také fotbal. Každé z této oblastí Jenda věnuje plné zaujetí, situace si dle pábitelských zásad pravděpodobně silně přibarvuje a přehání, ale to je součástí celé hry a zábavy, a posluchači to přijímají.

Fotbalové utkání, které se odehrálo o několik dní dříve, prochází filtrem Jendova vnímání a následného vyprávění, aby se stalo něčím víc než jen pouhým sportovním zápasem. Právě vzpomínka na zápas, zdá se, vyvolává v Jendovi největší nadšení ze všech zmíněných

³⁵ Trunečka, M.: ...pro prózu je nejpodstatnější hra fotbal... (viz pozn. 3), s. 82.

tematických oblastí hovoru, právě do popisu významných situací líčeného utkání se vrhá s největší vervou. Dojímání se nad fotbalovým umem i tvrdou hrou hráčů kladenského Baníku Majera, Linharta, Braganioly a především Kokštejna je v danou chvíli pro Jendu celým světem, neexistuje nic jiného, jen Jendova vzpomínka na „krásnej zápas“. Sport tak svým způsobem opět potvrzuje svoji povahu něčeho mimo prostor a čas reálného světa. Takové vytržení z reality prožívá především Jenda, ale jeho ztvárněním zápasu je toto vytržení zprostředkováno i jeho posluchačům. Jenda se při líčení umění pana Kokštejna rozvášňuje natolik, že nejprve herní situace maluje spolupracovníkům křídou na zeď, aby měli možnost plně pochopit, jak se věci – alespoň v Jendově vidění – sebehly, následně sám předvádí, jakým způsobem pan Kokštejn „nůzkama, jak slavnej Pepan Košťálek, taky Kladeňák, vestrkal ten balón pod vingl. Artistická ústředna by z toho měla radost!“ (s. 29) „Jenda dopadl na záda, stříhl botkama a nasypal si do nadšených očí grafit a písek. Pak vstal, oprašoval se a provinile se usmíval.“ (s. 29)

Z úryvků je patrné, že Jenda se pro tuto chvíli ocitá v jiném světě, už není Jendou, pracovníkem na Kladně, ale aspoň na okamžik je panem Kokštejnem, panem fotbalistou. Jendovými ústy si navíc Bohumil Hrabal, zřejmě nejviditelněji z celé sbírky, pohrává s lexikem sportovního slangu:

„a než zmasily Teplice pana Kokštejna, tak on sám, osobně, jim dal dva flastry. A ten druhý gól, co dal, to byl gól, kvůli kterému je brankář nadosmrtně trudnomyslněj. To byly ledvinky, milospaní!“ (s. 28)

„Tak jak maluju, pan Kokštejn dostal balón, otočil se na kapesníku kolem halva, pak se ofoukl kolem beka a z malýho vápna nezadržitelně zastrčil balón pod futro! To byl první gól!“ (s. 29)

Některé výrazy, jako např. ledvinky nebo futro by nejspíš nemusely být čtenáři neznalému sportovního prostředí srozumitelné. Právě i použitý jazyk odkazuje na Jendovu lásku ke sportu, zároveň je také ozvlášťujícím prvkem, který zážitek z fotbalového utkání povyšuje na vyšší úroveň a dělá jej osobnějším, umožňuje Jendovi, aby si zápas „přivlastnil“.

„Klička na kapesníku“ je pak motivem, který se vrací v Hrabalově tvorbě i později. Technická finesa fotbalistů postupně nabývá metaforické platnosti: „Tím společným, co všechna užití tohoto motivu spojuje, je moment náhlého zvratu, něčeho neočekávaného.“

Může jít o náhlou proměnu v duchu ‚pábitelského‘ ‚minimální podněty maximální následky‘, proměnu nízkého ve vysoké, ale i Hrabalovu základní metodu stříhu.“³⁶

3.3. Smrt pana Baltisbergra

Povídka *Smrt pana Baltisbergra* je druhou z povídek *Perličky na dně*, po *Fádním odpoledni*, kde se sport z celé sbírky projevuje nejvýrazněji. V hlavní roli je zde sport motocyklový, který se podobně jako fotbal projevuje zřejmou soutěžní povahou a nutností fyzických i technických dovedností.

Sportovní událost je v povídce, pro Hrabala neobvykle, přítomna očím protagonistů a zprostředkovaně popisem vypravěče i čtenáři. Hrabal vychází z reálií závodu Velké ceny Československa roku 1956, jehož významné události ztvárňuje ve svém textu a při kterém skutečně zahynul jezdec Hans Baltisberger.

Na brněnské závodiště se v povídce sjíždějí motocykloví nadšenci z celé republiky, mezi ně patří i vypravěčův otec, matka a strýc. I v tomto textu se projevuje fanouškovská stránka sportu se všemi svými specifiky, tak jak byla nastíněna v oddíle rozebírajícím povídku *Fádní odpoledne*.

V této povídce se projevuje především úzká provázanost sportu a smrti. Michal Trunečka popisuje návaznost Hrabala na tradici smíchové kultury, právě smích se často uplatňuje ve vztahu ke smrti. Podobně však podle něj fungují u Hrabala i sportovní motivy, „nemají však přímo onen oživující charakter“ (jako smích), „spíše představují nezničitelnost života, nezájem o smrt, pohrdání smrtí, vítězné zapomenutí na ní, protože sport je prostě časem mimo čas obyčejného života.“³⁷ I tohoto si můžeme všimnout ve *Smrti pana Baltisbergra*. Vystává zde trojúhelník sportu, života a smrti, tři prvků, které na sebe různými způsoby působí, a tím se také aktualizují a zvýznamňují.

Výjimečná sportovní slavnost, Velká cena, narušuje podobně jako fotbalový zápas ve *Fádním odpoledni* neměnnou každodennost života postav povídky, vytrhává je z jejich obvyklého prostředí a času, a přivádí je na místo plné vzrušení a nepředvídatelnosti. Význam sportu je zde postaven jednak na zájmu fanouškovském, jednak na zájmu samotných jezdců v jeho provozování. Sportovní klání však oběma rozdílným skupinám přináší podobné hodnoty a zážitky, ačkoliv mnohdy jinými cestami. Pro fanouška i závodníka je závod vytržením z všednosti. Závodník je pro diváka zprostředkovatelem pocitů, které při jízdě sám zažívá.

³⁶ Trunečka, M.: ...pro prózu je nejpodstatnější hra fotbal... (viz pozn. 3), s. 96.

³⁷ Tamtéž, s. 86.

Fanoušek oceňuje jezdecké umění, kterým se ten který závodník prezentuje, ale výrazným zdrojem hodnoty je zde odvaha, odvážná jízda bez ohledu na možné nebezpečí:

A František vjel do Farinových zatáček ještě přesněji, odvážněji, už nejel pro lidi, ale pro sebe, jel skoro ve stopách té představy, jak se vůbec má jezdit, jen pro tu rozkoš, hvízdát si to po hranici života. A Osud mu taky dneska přál. Cítil to ve všech pohybech. Také diváci se vzpamatovávali a už se tak nebáli, když viděli tu jistotu. Poslední kolo jel František Šťastný takovým tunelem, údolím vystlaným z jáсотu hrdel, rukou, kapesníků a všeho ostatního, čím jen se dá vyjádřit nadšení. A tak místa k sezení, jakmile se přiblížil, měnila se v místa k stání. (s. 44)

František Šťastný svou jízdou prezentuje zmiňovaný nezájem o smrt, nezničitelnost života, jak říká Trunečka. Právě v opozici ke smrti se jezdec tak těsně přimyká životu a jeho podstatě. Jeho odvahu zároveň akceptují, přejímají a oceňují diváci, zasažení tímto výkonem. V počátku tak v povídce vztah sportu a života kreslí nadějnou cestu. I smrt, která se často objevuje v hovoru otce s invalidním mužem na vozíku, není smrtí docela vážnou a obávanou, je spíše událostí, kterou je možné se chlubit, přidat ji k dobru, udělat jejím prostřednictvím dojem, prostě říci „byl jsem u toho“.

Rozhodující role smrti je však předpovězena již názvem povídky, a tak se smrt vrací znovu, ale tentokrát v jiné podobě, vážná a tragická, dává vědět o své přítomnosti. Ke změně nazírání na smrt zde dochází proto, jak opět upozorňuje Trunečka, že tato smrt není součástí hovoru, je přímo přítomná, dotýká se postav.³⁸ Smrt jezdce Baltisbergra sama o sobě jistě není událostí o nic méně tragickou, než jsou smrti Varziho, Borzacchiniho, Campariho nebo Czajkovskyho, o nichž hovoří otec. Právě zpracování hovorem je však tím, co mění povahu smrti. Smrt pana Baltisbergra ukazuje zcela jinou konfrontaci se sportem.³⁹ Ukazuje se zde její ničivost, bez protipólu, který může nabídnout hovor, když ji zpracovává.

Tato tíživá, reálná smrt je však i prostřednictvím sportu rychle překlenuta. V jednu chvíli vystává celá tragika oné události v otcově prostém komentáři: „Je to něčí syn.“ Aby hned vzápětí opět zvítězil život, který musí pokračovat dál, také sport pokračuje dál a smrt, ačkoliv je latentně stále přítomná, není něčím, kvůli čemu je třeba závod, a tedy i život jako takový přerušit, a sportovní výkon na samé hranici možností se stává prostředkem, jak nad smrtí zvítězit:

³⁸ Tamtéž, s. 88.

³⁹ Tamtéž, s. 89.

Silnicí proletěl Horst Kassner, jistě už věděl a usoudil, co to znamená, že Baltisberger je mrtev, ale nepovolil, naopak, jakoby na počest kamaráda z té samé stáje vjel do zatáček Farinových tak, jako by do nich vjížděl mrtvý. Odvážně, přesně a s nejvyšší rychlostí, jakou mu dovoval stroj, jeho srdce a chladný mozek. (s. 47)

V Hrabalově zpracování sportu v této povídce se projevuje ještě jeden dosud nezmiňovaný rys fanouškovského zájmu o sport – touha po konzumaci sportovního dění a sportovních osobností, a jejich úplné vyčlenění ze sféry obyčejného života, jak se to děje v očích fanoušků, kteří si za sportovními osobnostmi často nedovedou představit obyčejné lidi, stejné jako jsou oni. Fanoušci ve svém nadšení často sportovce vnímají jako jakési symboly, sportovci se stávají objektem vášnivého fanouškovského zápalu. Tak vnímají svého oblíbeného jezdce i dva mladí uředníci objevující se v posledních scénách povídky, kteří jeli do Brna celou noc až z Chomutova, jenom aby mohli zahlédnout „v akci“ svého oblíbeného jezdce. Na závod však přicházejí pozdě a svého favorita Baltisbergera nacházejí již mrtvého. Skrze jejich fanouškovský pohled je vlastně těžké uvěřit tomu, že jejich oblíbený závodník, sportovní ikona, by vůbec mohl zemřít.

3.4. Baron Prášil

Povídka *Baron Prášil* je nejrozsáhlejší z textů *Perličky na dně*, objevuje se v ní postava Haňti, baliče starého papíru, kterého později Hrabal učinil vypravěčem novely *Příliš hlučná samota*. Haňť a je v této povídce tím – v optice autorské perspektivy –, kdo nejčastěji vynáší na světlo sportovní motivy, ty se opět projevují v promluvách, povětšinou Haňťových. Na ploše povídky se sport objevuje mnohokrát v různém kontextu.

Velice výrazně zde sport vstupuje do vztahu s náboženstvím, implicitně se problematika tohoto vztahu objevila již ve *Fádním odpoledni* a případně i ve *Smrti pana Baltisbergra*. Michal Trunečka upozorňuje na Hrabalovu schopnost tematického propojení nízkého s vysokým, přičemž právě sport v tomto pohledu zaujímá roli onoho nízkého: „Hrabal nejenže svou pozornost ‚nízkým‘ tématům věnuje, ale inscenuje ‚podivuhodná setkání‘ nízkého a vysokého. Ta jsou ovšem víc než jen výrazným zdrojem komiky. Toto směřování nízkého a vysokého nelze chápat jen jako snížení, zneuctění vysokého, ale i jako jeho obrodu. ... Sportovní motivy se přitom na tomto snižování, respektive obnovování podílejí velmi výrazně.

Sféru vysokého nejčastěji (v tradici smíchové kultury, ale i Hrabala) reprezentují především motivy náboženské.⁴⁰

Sport se s náboženstvím střetává v Baronu Prášilovi ve dvou výrazných scénách. Nejprve ve chvíli, kdy Haňťa pomáhá kostelníkovi řezat dříví, kterým jsou v tomto případě dřevění andělé. Podoba andělů se sportovci, kterou Haňťa vnímá a komentuje, je tím, co vnáší sport do konverzace. Podruhé dochází ke střetu těchto dvou sfér v závěrečném rozhovoru, kdy kostelník pozve do sakristie Haňťova šéfa, který se byl v kostele pomodlit. Při prohlížení výstřižků sportovců z novinových fotografií, které visí na zdi sakristie, se hovor postav opět stáčí ke sportu.

V první scéně se ukazuje, že sport je pro Haňťu prostředkem náhledu na svět. Ačkoliv, jak poukazuje Trunečka, sport oproti náboženství je z obecného hlediska něčím nízkým, téměř nevýznamným, stává se opět ve spojení s hodnotovým světem jednotlivce něčím významnějším. Hrabal zde vlastně Haňťovým pohledem tuto dichotomii náboženství a sportu obrací naruby. Sport je pro Haňťu něčím víc než náboženství, je mu bližší a je mu také prostředkem k dosažení transcendingících stavů, které mohou věřící lidé nalézat v náboženské víře. Je to jistě dáno jistou hravostí a nevázaností sportu, která musí být postavě Haňti, která je ztělesněním těchto vlastností, zcela jistě bližší než „vážné“ náboženství. Haňťa tak vnímá i náboženské postavy svým sportovním zřením: „Jéžíš, ten je docela podobnej jednomu číšníkovi, co hrál za nás ragby“ (s. 85), „Kterýho? Toho s modrýma křídla nebo toho, co vypadá, jako by házel diskem?“ (s. 86), „Jako by plaval kraula“ (s. 86).

Teprve sport je tím, co v Haňťových očích hodnotu náboženským symbolům propůjčuje. Právě v tomto ohledu je tradiční hierarchie obrácena naruby. Dokladem toho je, že nejoblíbenější náboženskou postavou v celém kostele je pro Haňťu svatý Prošper:

„To je mi děsně sympatickej kluk, ten římskej setník. To je poznat na první pohled, že to byl sportovec! I v tý kostře je to poznat, jak si tam frajersky leží, omotaněj fáborama a závojem jak bourec morušovej... Jen jako by si zdříml v letním horku.“ (s. 86)

I v oblíbenosti svatých je pro Haňťu nejdůležitější to, že to byl sportovec. Sport se zde dokonce dostává do souvztažnosti se samou povahou lidství. „Má to přeci lidský tvar jako nějaký kudrnatý fotbalista,“ komentuje Haňťa vzhled jednoho z rozřezávaných dřevěných andělů, jako by vzorem pro posouzení lidské podoby pro něj byl sportovec, fotbalista. Je patrné,

⁴⁰ Tamtéž, s. 83.

že sport je pro postavu Haňti hodnotou naprosto dominantní, což můžeme sledovat i u postav v některých jiných povídkách, zde se to ovšem projevuje ve vztahu sportu a náboženství, čímž jsou obě tyto složky uvedeny v Hrabalově textu do nové perspektivy. Trunečka to komentuje takto: „Tento způsob užití náboženských motivů (samozřejmě je konfrontace se sportovními motivy jen jednou z mnoha možností) představuje trvalý a mimořádně výrazný rys Hrabalovy poetiky, ono snížení je přitom předpokladem navázání intenzivnějšího, důvěrnějšího vztahu ke snižované autoritě.“⁴¹

V úvahách o konfrontaci sportu a náboženství přináší další zajímavou perspektivu podobnost těchto dvou fenoménů. Aleš Sekot upozorňuje na to, že „obsah pojmu sport se vztahuje přímo k pojmu náboženství, jestliže podobnost nachází jak ve schopnosti vyvolávat extatické nadšení, tak ve společných znacích obřadnosti a symbolice vyvěšování vlajek. Sport je tak úzce vztahován k náboženství svými ‚přírodními impulsy‘ náboženské povahy: touhou po svobodě, respektem k rituálům, nadšením pro symboliku významů a touze po dokonalosti.“⁴² Z tohoto pohledu pak není hodnotová záměna náboženství za sport, která se projevuje u Haňti v *Baronu Prášilovi*, docela neopodstatněná. Sport se v moderním světě čím dál tím více dostává do role, kdy může mnohým nahrazovat svojí podstatou náboženskou víru. Jak již bylo naznačeno ve výkladu k povídce *Fádní odpoledne*, sportovní fandovství ve vztahu ke konkrétnímu klubu či sportovci se může stát vztahem téměř religiózní povahy a návštěva zápasu se pak stává pro účastníky něčím podobným „náboženské slavnosti“⁴³. Hrabal sám komentoval vztah sportu a náboženství, a uvažoval o tom, zda sport není možné považovat za jednu z kategorií, ve kterých se může projevat „absolutní duch“ dle hegelovské filozofie, podobně jako právě v náboženství, filozofii či umění.⁴⁴

V *Baronu Prášilovi* je však sport prostřednictvím vyprávění provozován i samotnými církevními představiteli. Když Haňťův šéf s kostelníkem prohlíží sakristii, na stěnách visí fotografie sportovců z řad duchovních. Šéf se sice podivuje: „A patří to vůbec do kostela?“ (s. 88), ale kostelník ho utvrzuje, že místní kaplan si myslí, že jistě ano, důvodem je mu právě to, že sportovci náležejí do řad církve. Naprostým důkazem oprávněnosti sportovních hrdinů na kostelních zdech je pak fotografie samotného papeže, jak „přátelsky rozmlouvá s Ginem Bartalim“ (s. 88) několikanásobným vítězem Tour de France. Kaplan tak sdílí podobný náhled na svět jako Haňť, tedy pohled skrze optiku sportu. Dokonce největší

⁴¹ Tamtéž, s. 84.

⁴² Sekot, A.: *Sociologie sportu*, (viz pozn. 8), s. 20.

⁴³ Dokladem tohoto vztahu může být i poněkud extrémní případ z Argentiny, kde vznikla opravdová církev uctívající jako boha argentinského fotbalistu Diega Maradonu.

⁴⁴ Hrabal, B. a Szigeti, L.: *Kličky na kapesníku: román – interview*, Praha, Práce 1990, s. 87.

kaplanovou obavou je to, „že kdyby přišel na svět znovu Ježíš, že by jistě skákal o tyči nebo hrál basketbal.“ (s. 88)

Sport se tak do konfrontace s náboženstvím v *Baronu Prášilovi* dostává hned v několika rovinách, a je zřejmé že toto spojení jak sport, tak náboženství určitým způsobem aktualizuje a obojí se tak čtenáři jeví ve zcela novém světle, které bychom v jiných literárních ztvárněních sportu v české literatuře hledali marně.

Dále se v *Baronu Prášilovi* objevuje sport v situaci, ve které se v *Perličce na dně* vyskytuje hned několikrát, tedy jako vášnivý popis vzpomínky na sportovní utkání, Haňťa se zde přidává k hostovi z *Fádního odpoledne* nebo Jendovi z *Miláčka*, a kostelníkovi při práci nadšeně popisuje své zážitky ze začátků ragbyového klubu A. C. Sparty. Tým složený „z několika lehkých atletů a ostatek z řezníků a zápasníků“ (s. 85) se utkává s brněnskými vysokoškoláky. Haňťa sice u vyprávění zvládá i řezání dřevěných andělů, ale zároveň se z místa výkonu své práce přenáší do vzpomínek. Rozvášňuje se, využívá uříznutou hlavu jednoho z andělů jako míč, a kostelníkovi nejdůležitější momenty zápasu se zápalem předvádí „naživo“.

Zápas i přes Haňťovo hrdinské úsilí končí porážkou jeho týmu. Zajímavé je však srovnání způsobů her obou týmů: „Ale pak se Brňáci rozkoukali, a co byla platná síla, že Douša porazil pěstí krávu, když vysokoškoláci měli techniku.“ V tomto střetu, který se odehrává na ragbyovém hřišti, však můžeme sledovat i jiný střet, ten, který Hrabal i prostřednictvím sportu rýsuje už ve *Fádním odpoledni*, střet starého s novým. Podobnou konfrontaci zažívá také pozdější Haňťa z *Příliš hlučné samoty*, když ho mají ve sběrně papíru nahradit mladí pracovníci, kteří také „mají techniku“, ale jejich práce, na rozdíl od té Haňťovi, postrádá duši a umění.

Ve *Fádním odpoledni* se zánik starého a příchod nového světa projevuje skrze fotbal. Mladík v hospodě o fotbal nejeví žádný zájem a starý Jupa se zoufale ptá hosta, jestli si myslí, že „teďka hrajeme špatnej fotbál“. Host se vyjadřuje kriticky o dnešních fotbalistech a jejich „parádičkách“.

Na změnu ve fotbalovém světě poukazuje i komentář pana Bedara k Miltonovi v povídce *Pražské jesličky*, ve kterém je opět implicitně naznačeno, že mladí fotbalisté, „už nejsou co bývali“:

„Ty nezodpovědnej člověče, proč nezápasiš? Ty kdybys nasadil finskou páku, vyvrátíš rameno i s pouzdrem. A z kravaty, z tý bych se nedostal ani já. A ty nohy! Takový míval jen Jarda Burgr. Miltone, proč aspoň nehraješ fotbál! Ty bys ty dnešní forvardy rozkopal!“ (s. 106)

Zde by bylo vhodné se zamyslet nad tím, jaký způsob vedení sportovního klání Hrabal v povídkách vyzdvihuje, to nám může napovědět, jaký svět a náhled na život Hrabal ve svých povídkách vytváří. Síla a hrubost v ragby není ničím překvapujícím, přesto právě „řezníci v mužstvu slibovali dobrý sport“ (s. 85). Ovšem touha spíše po bojovnosti, úsilí a srdci ve hře, touha po dramatickém zápase, je tím, co se projevuje napříč mnoha různými povídkami. Tyto vlastnosti jsou také, jak se zdá, v Hrabalových textech vlastní starému světu, kdežto svět nový má sice techniku, předvede různé „parádičky“, ale chybí mu tvrdost, odvaha, nasazení a zápal světa starého.

Haňťa sám se při rozhovoru se šéfem, který touží po klidném životě, vyslovuje pro naprostý opak klidného života, vyjádřený však pomocí sportovní obraznosti:

„Víte, já nemám ani ve fotbále rád šest nula, ani pět jedna. To není žádný drámo: Já i ten vobyčejnej život musím zdramatizovat. Pro mě je sympatickej vejsledek šest pět... čtyři čtyři... Když zkrátka lepší mužstvo prohraje ten svůj existenční zápas, ve kterým neproměnilo dva pokutový kopy, třikrát nastřelilo břevno, dvakrát tyč a nakonec prohrálo vlastní brankou.“ (s. 75)

Sport tak může v promluvách Hrabalových postav nabývat i symbolické platnosti.⁴⁵ „Zobrazení sportu, sportovní události tu má vypovídat o podstatě lidského života, podstatě světa.“⁴⁶ Podobným způsobem lze vykládat i vypravěčův popis jízdy závodníků ve *Smrti pana Baltisbergra*: „A František vjel do Farinových zatáček ještě přesněji, odvážněji, už nejel pro lidi, ale pro sebe, jel skoro ve stopách té představy, jak se vůbec má jezdit, jen pro tu rozkoš, hvízdát si to po hranici života.“ (s. 44)

Hrabal tak prostřednictvím sportu konstruuje v povídkách svět, ve kterém snadné vítězství není něčím obdivuhodným a správným, je třeba projít si všemi „zákrutami života“, i kdyby to mělo znamenat pouhou „remízu“, hlavní je, že padlo hodně branek a diváci se bavili. Zároveň lze v tomto náhledu na život hledat i cestu pro výklad postav Hrabalových povídek. Stejně jako ve sportu Hrabal neobdivuje a nevybírám si ty nejlepší, nejschopnější, favority. Oceňuje spíše outsidersy, rváče a takové, kteří dovedou a nebojí se jít až na hranu, takové lidi, kteří si to, jako motocyklista František Šťastný, „hvízdají po hranici života“, dávají do sportu, a tak i do života něco víc. V takových osobách Hrabal nachází onu příznačnou perličku na dně. Takový náhled na život však nemusí být pro každého, naopak může být pro většinu společnosti

⁴⁵ Trunečka, M.: ...pro prózu je nejpodstatnější hra fotbal... (viz pozn. 3), s. 92.

⁴⁶ Tamtéž, s. 92.

rušivým prvkem. Ani Haňřův řéf tuto řivotní filozofii nehodnotí pozitivně: „Tak ty takhle? Víř, ře ty jseř nebezpečnej řlověk?“ (s. 75) Toto je vřak řivot, tak jak ho skrze své texty prezentuje řtenářř Bohumil Hrabal, takový řivot, který prostupuje skrz celé jeho dílo, který je možná nebezpečný, ale zato je dramatický.

3.5. Další povídky se sportovními motivy

V menří míře se sportovní motivy objevují v *Perliřce na dně* také v povídkách *Veřerní kurs*, *Staré zlaté řasy*, *U zeleného stromu* a *Pražské jesličky*. V nich už ovřem sport nenabývá tak silných významů a účinků, jako je tomu v předeřlých podrobněji rozebraných povídkách sbírky.

Ve *Veřerním kursu* se objevují motivy sportu automobilového, který se objevil např. i ve *Smrti pana Baltisbergra*, kde zájem o něj ve svém hovoru projevuje především vypravěčřův otec. Také zde se zájem o toto sportovní odvětví zhmotňuje prostřednictvím otce hlavního protagonisty a vypravěče v jedné osobě. Při vzpomínkách na jízdy s otcem na motocyklu se sajdkářrou se ukazuje, ře otec, inspirován slavnými automobilovými závodníky, snažil se napodobit závodní jízdu i v běžné dopravě: „To bylo právě to, ře matka si vybírala z takového vejletu jen všechny ty skutečnosti, který vedou do nemocnice nebo na hřbitov, a otec zase jen to, co vedlo rovnou na slavný závodířř Targa Florio.“ (s. 20) Pomocí sportu, nebo spíře ve snaze přiblížit se mu, zde tak opět dochází k ozvlářtnění všední běžné skutečnosti, jakou je v tomto případě rodinný výlet. „Otec nejdřív slíbil a přísahal matce, ře pojede pro rodinné potěření, ale za řtvrt hodinky ho jízda inspirovala a už jsme letěli krajem zase jako přízraci. Totiř on se otec jinak nebavil.“ (s. 20) Otec, který na jízdu na motocyklu pohlíží sportovním zřením, vytváří z běžného výletu událost sportovní, a tím také o to více významnou, když na svět pohlížíme hodnotovým řebříčkem, který Hrabal v povídkách vytváří, kde sport jako hodnota stojí značně vysoko.

V povídce *Staré zlaté řasy*, se v typicky hrabalovsky mimochodném dialogu doktora s hostinským objevuje v hostinského promluvách událost sokolského sletu na Strahovském stadionu. Myřlenky sokolského hnutí jsou zde ovřem vykládány poněkud svérázným způsobem, ve vztahu k obchodním zájmům hostinského, který si má na stadionu otevřít stánek s občerstvením:

„Předseda povídá: ‚Složte kauci a dostanete ten největší stánek na strahovském stadionu, aby ve zdravém těle sílil i zdravý duch.‘ Povídám: ‚Vždyť na ten nájem, to abych vytočil sto tupláků piva!‘ Ale předseda pivováru řekl, že Tyršova myšlenka je tak hluboká, že vytočím ne sto, ale určitě čtyři sta hektolitrů piva.“ (s. 32)

V této povídce je patrný ironický vztah ke sportu či alespoň k sokolskému hnutí. Hostinský tak za vrchol sokolského snažení, za onu Tyršovu myšlenku, považuje svůj výdělek z akce a zároveň je mu tato myšlenka omluvou pro upřednostnění svého zájmu před pomocí ostatním prodejcům: „Kolegové chodili a: ‚Nepůjčil bys bednu makrel? Bednu vyzího masa?‘ Povídám: ‚Kdepak! To by bylo proti sokolské myšlence, že jen ten silný jde kupředu!“ (s. 33) Na pozadí velkého výdělku se tak pro hostinského Tyršova myšlenka stává „ne krásnou, ale báječnou“ (s. 33)

Povídka *U Zeleného stromu* předvádí čtenáři setkání hostinského s jeho švagrem, jejich rozmluva se točí kolem dopravních nehod motocyklů. V rovině motocyklové zde sportovní aspekt chybí, ačkoliv jsou zde tyto dopravní prostředky opět těsně spojeny se smrtí, jako je tomu ve *Smrti pana Baltisbergra*, zřizenci z Bulovky dokonce tvrdí, že „na Bulovce je celý voddělení pro motorovej sport a říkají tomu Mototechna“ (s. 97). Sport se v povídce také stává příkladem, na kterém hostinského švagr popisuje své manželské problémy:

„S těma ženskejma je ale kříž! Dřív by za dechovku dala život, ale že já taky, tak přesešla na džez. Když jsme se vzali, tak já jsem fandil za Spartu a Mařka taky. Ale za půl roku držela palce sešíváním. Po takovým utkání, když Sparta vyhrála a Slávie dostala ranec, tak doma se mnou nepromluvil ani truhlík.“ (s. 99)

Panu Bedarovi a jeho pochlebování Miltonovi vyzdvihováním jeho potenciálních zápasnických a fotbalových dovedností jsem se věnoval už v rozboru povídky *Baron Prášil*. Dalším sportovním motivem, který lze v povídce *Pražské jesličky* nalézt, a který se jinde ve sbírce neobjevuje, je sportovní sázení. Zákulisní rozhovor o možném výsledku zápasu jihlavské Dukly se zde mísí s replikami z jevištního ztvárnění Dostojevského *Zločinu a trestu*. Opět tím dochází k sémantické konfrontaci, kdy se jedno z velkých děl světové literatury dostává do úzkého kontaktu s něčím „nizkým“, jako jsou sportovní výsledky. Sázení se úzce pojí s aspektem sportu, který byl zmíněn již dříve, s jeho nepředvídatelností, která je přítomna již v samotném sportovním klání, ale sázka na nejistý výsledek, snaha předpovědět, jak zápas dopadne, tento aspekt ještě zesiluje. Sportovní sázení je tak Hrabalem předváděno jako další

ze způsobů, jak se může obyčejný člověk vztahovat ke sportu, způsob, jakým se může projevovat sportovní vášně a jakým je budována a zároveň ozvláštňována každodennost světa Hrabalových postav.

4. Pábitelé

Druhá Hrabalova vydaná kniha, povídková sbírka *Pábitelé*, vyšla 14 měsíců po *Perličce na dně* v roce 1964 v nakladatelství Mladá fronta v nákladu 12 000 výtisků. Povídky této sbírky nebo jejich ranější varianty vznikaly, podobně jako povídky *Perličky*, už v 50. letech. Některé povídky se také měly původně objevit v souboru *Skřivánek na niti*, několik jich vyšlo časopisecky, jiné byly zase obsaženy ve strojopisném almanachu *Život je všude*. Původní repertoár povídek byl ve druhém vydání sbírky rozšířen o povídku *Štědrovečerní*, ve třetím vydání navíc ještě o povídku *U Zeleného stromu*, která se objevuje i v *Perličce na dně*, a pohádku *Kopretina*.⁴⁷ Pojem pábitel, který se objevuje v názvu sbírky a jedné z povídek se sice nikde nevyskytuje přímo v textu, ale stal se literárním pojmem definujícím specifické Hrabalovy postavy a jeho tvorbu, především z období 60. let.

Poetika *Pábitelů* se velice podobá té *Perličky na dně*, stejně tak ji není možné jednoznačně definovat. Opět zde základ povídek tvoří hovor postav, stejně nespoutaný, rozvláčný, těkající a hyperbolický. Znovu je tedy možné hovořit o poetice hospodské historky, vlivu surrealismu s jeho automatickým proudem asociací, o městském folklóru či poetice Skupiny 42, které se Hrabal blíží, a v neposlední řadě i o tzv. totálním realismu.

Z pohledu sportovních motivů zde ovšem dochází ve srovnání s *Perličkou na dně* k určitému vývoji. Intenzita i frekvence sportovních motivů je zde mnohem nižší. V žádné povídce již není sport ústředním tématem, objevuje se tu spíše mimoděk, v obecnější rovině, ne už v tak konkrétním a osobním vztahu k protagonistům povídek. Je to spíše jen jakýsi doplněk světa, který v *Pábitelích* Hrabal vytváří, zatímco v *Perličce na dně* byl sport jeho přímou a významnou součástí. Ustupuje aspekt sportovního fandovství, které lze v *Pábitelích* shledat snad jen v rovině sportovního sázení, ale povaha fandovství v tomto případě je jiná, jde spíše o zájem o sport jako celek, bez blízkého vztahu ke konkrétnímu mužstvu či sportovci, fandí se tak spíše jedničkám, dvojčkám a křížkům na vsazených tiketech. Texty *Perličky na dně* jsou doslova přesyceny jmény všemožných fotbalistů, závodníků a sportovních týmů, z nichž se naprostá většina zakládá na reálných postavách historického sportu. I tento aspekt v *Pábitelích* ustupuje. S tím se do určité míry vytrácí zakotvenost v realitě, kterou tyto postavy reálného světa přinášely do promluv *Perličky*, zde už je sport obsažen v mnohem obecnější rovině, mluví se o hraní tenisu, o sportech, na které vsadit, sleduje se billiard, ale snad jediná sportovní osobnost v celé sbírce je „Osendarp, Holand’an, mistr Evropy na sto a dvě stě metrů“ (s. 122). Sport tedy v *Pábitelích* nevytváří tak silné

⁴⁷ Kadlec, V.: *Pábitelé*, in B. Hrabal: *Spisy II. Povídky*, Praha, Mladá fronta 2014, s. 419–420.

ukotvení v realitě, jako tomu bylo v *Perličce na dně*, kde byl sport jednou z důležitých tematických a motivických oblastí, které se na tomto účinku podílely.

4.1. Jarmilka

Jednou z povídek, ve kterých se i přes ústup sportovních motivů v *Pábitelích* sport objevuje, je *Jarmilka*. Vašek Průcha se při práci často uchyluje k vyprávění o svých zkušenostech z koncentračního tábora, a i v tomto prostředí, které bychom si běžně se sportem nikterak neasociovali, se sport ve vyprávění objevuje. Vašek Průcha popisuje osud běžce Osendarpa, který je podobně jako jmenovaní sportovci v *Perličce na dně* osobou z aktuálního světa:

„Tak oddělali i mistra Evropy na sto a dvě stě metrů Osendarpa, Holand'ana. Slibili mu, že když vyhraje běh nad jejich dogama, že půjde domů... Tak Osendarpovi omotali kolem krku leberwurst a na znamení vyběhl mistr Evropy a ty dogy... Osendarp získal náskok a udržel by si svobodu až do cíle, ale tam mu esesák prostřelil nohu a dogy potrhaly Osendarpa tak, že zemřel...“ (s. 122)

Opět zde vyvstává výrazná konfrontace sportu a smrti. Podobně jako ve *Smrti pana Baltisbergera* nabývá tato konfrontace velice tragické podoby. V případě Baltisbergerovy nehody byla tragika události umocněna tím, že se jednalo o událost, která se v ději objevovala přímo, přímo zasahovala do života protagonistů povídky, nebyla ještě zpracována hovorem. V tomto případě je situace odlišná, usmrcení běžce Osendarpa sice již prochází „filtrem“ vnímání Vaška Průchy a jeho vyprávěním, ale ani to nikterak neubírá tragice, kterou Hrabal prostřednictvím tohoto vyprávění v textu utváří. Milan Jankovič poukazuje na to, že Průchovo líčení hrůz koncentračního tábora vytváří v textu protějšek k lidskosti, bezelstnosti a přimosti titulní postavy Jarmilky a zároveň umožnilo Hrabalovi se do jisté míry kriticky vyjádřit k poměrům padesátých let.⁴⁸

Zajímavé je to, jakým způsobem Hrabal ve vyprávění Vaška Průchy zpracovává osud holandského běžce Osendarpa. Tinus Osendarp byl původně fotbalistou, nakonec se však prosadil v běhu. Na olympijských hrách v Berlíně 1936 získal dvě bronzové medaile, a v roce 1938 se stal mistrem Evropy v běhu na 100 a 200 metrů. Na rozdíl od Průchova vyprávění byl však ve skutečnosti Osendarp za války členem nacistické organizace SS. V roce 1948 byl za své zločiny odsouzen na 12 let vězení a byl nucen pracovat

⁴⁸ Jankovič, M.: K začátkům Hrabalovy prózy, in M. Jankovič: *Kapitoly z poetiky Bohumila Hrabala*, Praha, Torst 1996, s. 7–21.

v uhelných dolech. Propuštěn byl ovšem už v roce 1953, a zemřel až v roce 2002.⁴⁹ Hrabal se zde silně odklání od událostí skutečného Osendarpova života, což je nezvyklé, když vezmeme v úvahu, že v *Perličce na dně* se drží reálií sportovců poměrně věrně, například závod, při kterém zemřel Hans Baltisberger v povídce *Smrt pana Baltisbergra*, se skutečně odehrál roku 1956 a také okolnosti jeho pádu a smrti odpovídají tomu, jak jsou vyličený v povídce. V tomto ohledu je patrný další rozdíl, kterým se Hrabalovo ztvárnění sportu liší v *Perličce na dně* a *Pábitelích*, Hrabal v *Jarmilce*, alespoň v oblasti sportu, reálie aktuálního světa stylizuje tak, aby mu umožnily utvářet v textech realitu o to působivější, a účinek smrti se i díky konfrontaci se sportem stává mnohem ničivějším.

V *Jarmilce* se dále objevuje také motiv sportovního sázení. Trunečka tvrdí, že Hrabal zde využívá konfrontace hovoru o mezní situaci a sportu k tomu, aby efektně zobrazil existenciální krizi postav.⁵⁰ Jarmilka se snaží od starého kanálníka získat odpověď na otázku, „zda má poslat prosebný dopis“ otci svého dítěte, kanálník se však od vážného tématu uchyluje raději k rozhovoru se spolupracovníky o tom, na koho dnes vsadit a jak. Trunečka říká, že „zájem o sport se v těchto kontextech stává nezájmem o život svůj i o život druhého“⁵¹. Sport tak podle něj nemusí v životech lidí jím zasažených plnit roli smyslu života, ale může být také únikem od otázky, která se po tomto smyslu života táže.⁵² V tomto směru tak lze nalézt dva pohledy na sport ve vztahu k životu, dva směry, které se navzájem mohou překrývat a doplňovat, ale zároveň se také vyvracet. Na této hraně se postavy ve vztahu k sportu v Hrabalových povídkách často pohybují. Někdy je zcela zřejmé, že sport pro ně je nebo někdy byl téměř smyslem života, tedy něčím, prostřednictvím čehož se lze podstaty života dobrat, ale jindy se zase, jako v případě zmíněné scény z *Jarmilky*, sport stává „jen“ známým a bezpečným místem, kam se lze v těžkém životě uchýlit.

4.2. Pohřeb

Celou povídkou *Pohřeb* se prolínají opět motivy sportovního sázení. Zároveň je v ní možné znovu sledovat vztah sportu a smrti, který se v Hrabalových textech objevuje opakovaně, jak již bylo ukázáno na předešlých příkladech povídek. Ve vyprávění sledujeme dvojici protagonistů, kteří se společně vydávají na Olšanské hřbitovy, aby se zúčastnili pohřbu svého strýce, přičemž ani smrt příbuzného ani několik dopravních nehod, kterých jsou po cestě svědky a při nichž jen tak tak unikají vlastnímu zranění či dokonce smrti, nejsou schopné narušit jejich

⁴⁹ *Olympedia.org* [online], (2006–2022).

⁵⁰ Trunečka, M.: ...pro prózu je nejpodstatnější hra fotbal... (viz pozn. 3), s. 91.

⁵¹ Tamtéž, s. 91.

⁵² Tamtéž, s. 91.

fascinaci sázením, kdy veškerá jejich pozornost je soustředěna na hovor o sportce a různých sportech, na které je možno vsadit.

Sportovní sázení je svým způsobem příkloněním se k budoucnosti, k naději, že jednou sázející vyhraje vytoužený obnos peněz: „Ještě tenhle měsíc budeme pracháči.“ (s. 141) Se sázením se úzce pojí číselná symbolika a snaha pomocí čísel náhodně viděných v běžném životě předpovědět právě výsledek utkání nebo sport na který vsadit. Podobně se hlavní hrdinové snaží předpovídat i ze snů. Výklad snů a numerologie jsou, podobně jako sport, motivy, které se v Hrabalově tvorbě objevují zas a znovu. V povídce *Pohřeb* se pak tyto na první pohled neslučitelné motivické oblasti úzce prolínají.

Sázení a čísla se v povídce stávají něčím zcela nevšedním, téměř magickým: „Takovou sportkou jseš pořád jednou rukou v kouzlech,“ (s. 140) Vytržení z reality všedního dne, které sport nabízí, je nejvíce patrné v konečné pasáži povídky, kdy jeden z dvojice protagonistů ve snaze překřičet hlasitý vítr na hřbitově vyloží římskou devítku s nadšením jako: „Jachting!“ (s. 142) Stane se tak ovšem právě ve chvíli, kdy vítr ustal a všichni účastníci pohřbu jsou vyrušeni pozdě příchozími hosty, jak hlasitě a jásavě hovoří o sportu. Vytváří se tak silný kontrast hovoru o sportu a smrti.

4.3. Další povídky se sportovními motivy

I v několika dalších povídkách *Pábitelů* Hrabal pracuje se sportem, ale ten zde nenabývá tak závažných významů, proto zbývající povídky, kde se sport v nějaké formě vyskytuje, shrnu v rámci této kapitoly.

V rozsáhlé povídce *Bambini di Praga* se sportovní motivy objevují jen sporadicky, okrajově, spíše jako „součást charakteristiky či časoprostoru“.⁵³ Protagonisté například v noci z okna svého pokoje v hostinci mohou sledovat pingpongový míček, vznášející se na vrcholku tryskajícího vodotrysku kašny na náměstí, a paralelně k němu bílý kulatý měsíc zavěšený na nočním nebi. Když téhož večera jeden z pojišťovacích agentů, Tonda Uhde, schválně ruší ve vedlejším pokoji intimní chvíle svého spolupracovníka Viktora, je Viktorem vyprovoben několika kopanci, o jejichž kvalitě se vyjadřuje sportovním příměrem: „Ten rošťák hrával fotbal.“ (s. 170) Hrabal tak dokáže i pouze za pomoci několika detailů ze sportovního prostředí dokreslit atmosféru či popsat jev zcela banální osobitým způsobem.

Dáma s kaméliemi ukazuje jiný sport spjatý s hospodským prostředím, billiard. Silný vztah k tomuto dovednostnímu sportu v povídce projevuje otec hlavní postavy Rosetky.

⁵³ Tamtéž, s. 101.

Ten si krátí čas v bytě sledováním hráčů billiardu skrz okno v hospodě. Ukazuje se, že sport je silně spojen s jeho životem, ve stáří je mu souzeno být pouze pasivním sportovním divákem, což ovšem nikterak neubírá jeho zápalu pro billiard. Naproti tomu jeho mládí bylo s provozováním sportu úzce spojeno, je pro něj zaslíbeným časem, ovšem časem, který již nenávratně zmizel:

Ukázal prstem na fotografii mezi okny, fotku silného muže v rozhalené košili, jak stojí u biláru a křídí si tágo, ukázal na fotografii a řekl: „Z takovýchhle začátků, takovýhle konce,“ dodal a zadíval se do zrcátka a objel si prstem vrásky kolem úst. (s. 225)

V *Diamantovém očku* vypráví nevidomá Vendulka ve vlaku ostatním cestujícím s nadšením o svém otci. I v jeho životě zřejmě sport zastává vysokou hodnotu, neboť z dívčina vyprávění vysvítá, že o posvíceních si tatínek žádal, aby mu zahráli k tanci „Červenobílý“, protože si na tuto melodii zpívá rád „Zelenobílý“, neboť jeho oblíbení fotbalisté „mají zelený dresy a zelenej prapor, to samý jako Slávie, jenomže v zeleným“ (s. 228). Fanouškovský zápal je zde s jistou nadsázkou zobrazen jako něco natolik hodnotného, že kvůli němu je třeba poprat se i s četníkem, bez ohledu na možné následky.

Romance pak ukazuje, že aspekt nedodržování oficiálních pravidel nemusí být na škodu tomu, aby se hrál „dobrý sport“. Když cikánka popisuje cestou v tramvaji Gastonovi, jak její dědeček soudcoval fotbal dvacet proti dvaceti, Gaston se vzpouzí: „Ale holka, fotbal se přece hraje o jedenácti!“ (s. 242) Bambusová hůl soudcůjícího dědečka však ve fotbale vydá za všechna pravidla, když někdo odbočí od nepsaných regulí příliš, dědeček ho „odmění“ holí přes hlavu, a když hříšníkovi otrne, hraje dál. Gastonův mistr takové vedení zápasu shledává vhodnějším než obvyklé soudcování, dokonce tento postup zobecňuje i mimo sportovní prostředí: „Tak to má bejt i u nás na hřištích. A v práci, vid' Gastone.“ (s. 242)

5. Závěr

V bakalářské práci jsem se věnoval sportovním motivům v povídkových sbírkách Bohumila Hrabala *Perlička na dně* a *Pábitelé*. V první části práce bylo třeba vymezit pojem sport a určit rozsah činností, které je možné pod tento pojem zařadit. Dále jsem nastínil vývojovou linii „sportovní literatury“ v české literatuře. V hlavní části práce pak byly představeny obě sbírky a na příkladech jednotlivých povídek, ve kterých se sportovní motivy objevují, jsem se pokusil analyzovat role a významy, do kterých Hrabal sport ve svých textech staví.

Je patrné, že užití sportovních motivů v obou raných Hrabalových sbírkách je lehce odlišné a je možné sledovat určitý vývoj od *Perličky na dně* k *Pábitelům*. V *Perličce* z hlediska sportovních motivů výrazně vystupují reálie aktuálního světa – kluby, hráči, závodníci, apod. Tento aspekt je již v *Pábitelích* potlačen. V *Pábitelích* také sport v žádné z povídek není hlavním tématem, zatímco v *Perličce* na dně je možné minimálně v povídkách *Fádní odpoledne* a *Smrt pana Baltisberga* o sportu v této roli hovořit.

Sport je v jednotlivých textech častým předmětem hovoru postav, které jsou základem Hrabalovy poetiky. Často také sport vystupuje jako jeden z pólů Hrabalových sémantických konfrontací. Především se intenzivně sport střetává se smrtí, a ve vztahu k ní nabývá různorodých významů. V kontrastu se sportem může o to více vyniknout tragická stránka smrti, ale sport v textech vystupuje také jako prvek, který umožňuje o to větší a niternější sepětí s životem, stává se i samotnou metaforou lidského žití. Několikrát se objevuje sport také v konfrontaci s náboženstvím, Hrabal také sport ukazuje jako oblast, která je náboženství velice podobná, jako fenomén, který jeho postavám často náboženství nahrazuje. Sport a jeho hodnoty, které přináší, jsou důležitou složkou každodennosti světa, který Hrabal ve svých povídkách vytváří.

Kromě toho, že Hrabal sport ve svých povídkách ztvárňuje, prostřednictvím sportovní metafory také nahlíží na svou tvorbu. Tzv. Hidegkutiho klička na kapesníku se tak objevuje v textu nejen přímo v povídce *Miláček*, ale i v rámci Hrabalovy poetiky, jako hutný obsah koncentrovaný na malém prostoru, spojený s prudkými zvraty a nečekanými konfrontacemi.

Každý sportovní motiv, který se v Hrabalových povídkách vyskytuje, však vystupuje zcela jedinečně a není možné použití těchto motivů jednoduše zobecnit. Různorodost užití sportovních motivů koresponduje s různorodostí a mnohoznačností Hrabalových próz, jejichž poetiku také nelze jednoduše postihnout. Proto jsem se snažil ve své práci obsáhnout alespoň ty nejvýraznější tendence, ve kterých se motiv sportu ve zkoumaných textech

Bohumila Hrabala projevuje. Určitě by však bylo možné pojmout zpracování sportovních motivů v *Perličce na dně* a *Pábitelích* z jiného hlediska a dojít k dalším závěrům. Z obecnějšího pohledu celého Hrabalova díla pak tuto problematiku zpracoval Michal Trunečka, jehož studiem byla v této práci podnětným východiskem.

6. Seznam literatury

Prameny:

HRABAL, Bohumil a SZIGETI, László: *Klíčky na kapesníku: román – interview* (Praha: Práce, 1990), 114 stran.

HRABAL, Bohumil: Pábitelé, in Bohumil Hrabal: *Spisy II. Povídky* (Praha: Mladá fronta, 2014), s. 111–245.

HRABAL, Bohumil: Perlička na dně, in Bohumil Hrabal: *Spisy II. Povídky* (Praha: Mladá fronta, 2014), s. 17–110.

Odborná literatura:

Cambridge dictionary [online] (1999-2022). Cambridge Dictionaries Online, v. v. i. Cit. 17. 4. 2022. <https://dictionary.cambridge.org/>

CASHMORE, Ellis: *Making sense of sports*, 2. vydání (Londýn: Routledge, 1996), 296 stran.

ČERNÝ, Václav: Za hádankami Bohumila Hrabala, pokus interpretační, in Václav Černý: *Eseje o české a slovenské próze*, eds. Červinková, Eva a Šulc, Jan (Praha: Torst, 1994), s. 89–134.

FRYNTA, Emanuel: Náčrt základů Hrabalovy prózy, in Bohumil Hrabal: *Spisy II. Povídky* (Praha: Mladá fronta, 2014), s. 7–15.

GREXA, Ján a STRACHOVÁ, Milena: *Dějiny sportu: přehled světových a českých dějin tělesné výchovy a sportu* (Brno: Masarykova univerzita, 2011), 235 stran.

HOHLER, Vilém a KÖSSL, Jiří: *Sport v umění* (Praha: Olympia, 1989), 201 stran.

Internetová jazyková příručka [online] (2008–2021). Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Cit. 15. 4. 2022. <https://prirucka.ujc.cas.cz/>

JANKOVIČ, Milan: K začátkům Hrabalovy prózy, in Milan Jankovič: *Kapitoly z poetiky Bohumila Hrabala* (Praha: Torst, 1996), s. 7–21.

KADLEC, Václav, POETA, Claudio a PELÁN, Jiří: Poznámky, in Bohumil Hrabal: *Spisy II. Povídky* (Praha: Mladá fronta, 2014), s. 421–431.

- KADLEC, Václav: Pábitelé, in Bohumil Hrabal: *Spisy II. Povídky* (Praha: Mladá fronta, 2014), s. 419–420.
- KADLEC, Václav: Perlička na dně, in Bohumil Hrabal: *Spisy II. Povídky* (Praha: Mladá fronta, 2014), s. 397.
- LEHÁR, Jan, STICH, Alexander, JANÁČKOVÁ, Jaroslava a HOLÝ, Jiří: *Česká literatura od počátků k dnešku*, 3. vydání (Praha: NLN, 2020), 1082 stran.
- LOPATKA, Jan: Nebývalé problémy textologické, in Jan Lopatka: *Předpoklady tvorby* (Praha: Československý spisovatel, 1991), s. 37–46.
- Olympedia.org* [online] (2006–2022). v. v. i. Cit. 9. 5. 2022. <http://www.olympedia.org/>
- PELÁN, Jiří: Poznámky, in Bohumil Hrabal: *Spisy II. Povídky* (Praha: Mladá fronta, 2014), s. 398–408.
- ROTH, Susanna: *Hlučná samota a hořké štěstí Bohumila Hrabala: [k poetickému světu autorových próz]*, přel. Michael Špirit (Praha: Pražská imaginace, 1993), 188 stran.
- SEKOT, Aleš: *Sociologie sportu* (Brno: Masarykova univerzita, 2006), 410 stran.
- SVOZIL, Bohumil: Ota Pavel, in *Slovník české literatury po roce 1945 online*, ed. Michal Příbáň (Praha: Ústav pro českou literaturu, 2019). Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz>
- TRNKOVÁ, Vendula: *Sport v české literatuře* (Praha: UK, 2009), 89 stran.
- TRUNEČKA, Michal: ...pro prózu je nejpodstatnější hra fotbal... K sportovním motivům v textech Bohumila Hrabala, in *Slovo a smysl* 3, 2006, č. 6, s. 71–109.